

HOTĂRÂREA CURȚII
26 octombrie 1999*

Angela Maria Sirdar
împotriva
The Army Board și
Secretary of State for Defence

[cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare
formulată de Industrial Tribunal, Bury St Edmunds (Regatul Unit)]

„Egalitate de tratament între bărbați și femei – Refuzul de a angaja o femeie ca bucătar în
Royal Marines”

Cauza C-273/97

În cauza C-273/97,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CE (devenit
articolul 234 CE), de Industrial Tribunal, Bury St Edmunds (Regatul Unit), de pronunțare, în
litigiul pendinte în fața acestei instanțe între

Angela Maria Sirdar

și

The Army Board,

Secretary of State for Defence,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea Tratatului CE, în special a articolului 224
(devenit articolul 297 CE) și a Directivei 76/207/CEE a Consiliului din 9 februarie 1976
privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea
ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum
și condițiile de muncă (JO L 39, p. 40, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 164), în special a
articolului 2,

CURTEA,

compusă din domnii G. C. Rodríguez Iglesias, președinte, J. C. Moitinho de Almeida, D. A.
O. Edward și R. Schintgen, președinți de cameră, P. J. G. Kapteyn, J.-P. Puissochet (raportor),
G. Hirsch, P. Jann și H. Ragnemalm, judecători,

avocat general: domnul A. La Pergola,

grefier: doamna L. Hewlett, administrator,

* Limba de procedură: engleza.

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

— pentru doamna Sirdar, de domnul P. Duffy, QC și doamna D. Rose, *barrister*, autorizați de doamna H. Slater, *solicitor*, The Equal Opportunities Commission,

— pentru Guvernul Regatului Unit, de domnul J. E. Collins, Assistant Treasury Solicitor, în calitate de agent, asistat de domnii R. Plender, QC, S. Richards și R. McManus, *barristers*,

— pentru guvernul francez, de doamna K. Rispal-Bellanger, director al Departamentului de Drept Internațional Economic și Drept Comunitar din cadrul Direcției pentru Afaceri Juridice din Ministerul Afacerilor Externe, și de doamna A. de Bourgoing, șeful misiunii din aceeași direcție, în calitate de agenți,

— pentru guvernul portughez, de domnii L. Fernandes, directorul Serviciului juridic din cadrul Direcției Generale a Comunităților Europene a Ministerului Afacerilor Externe, și de Â. Seiça Neves, membru al aceluiași serviciu, în calitate de agenți,

— pentru Comisia Comunităților Europene, de domnul P. J. Kuijper și de doamna M. Wolfcarius, consilieri juridici, în calitate de agenți,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale doamnei Sirdar, reprezentată de domnul P. Duffy și de doamna D. Rose, ale Guvernului Regatului Unit, reprezentat de domnul J. E. Collins, asistat de domnii R. Cranston, QC și R. Plender, ale guvernului francez, reprezentat de doamna A. de Bourgoing, și ale Comisiei, reprezentată de domnul P. J. Kuijper, în ședința din 27 octombrie 1998,

după ascultarea concluziilor avocatului general prezentate în ședința din 18 mai 1999,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin Decizia din 28 aprilie 1997, primită la Curte la 29 iulie 1997, Industrial Tribunal, Bury St Edmunds, a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CE (devenit articolul 234 CE), șase întrebări preliminare privind interpretarea tratatului, în special a articolului 224 (devenit articolul 297 CE), și a Directivei 76/207/CEE a Consiliului din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă (JO L 39, p. 40, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 164, denumită în continuare „directiva”), în special a articolului 2.

2 Aceste întrebări au fost adresate în cadrul unui litigiu între doamna Sirdar, pe de o parte, și the Army Board și Secretary of State for Defence, pe de altă parte, cu privire la refuzul de a angaja persoana în cauză ca bucătar în Royal Marines.

Cadrul juridic

3 Potrivit articolului 224 din tratat:

„Statele membre se consultă în vederea adoptării în comun a dispozițiilor necesare pentru a evita ca funcționarea pieței comune să fie afectată de măsurile pe care un stat membru poate fi obligat să le ia în cazul unor tulburări interne grave care afectează ordinea publică, în caz de război sau de tensiune internațională gravă care constituie o amenințare de război, sau pentru a-și îndeplini angajamentele contractate în vederea menținerii păcii și a securității internaționale.”

4 Articolul 2 alineatele (1) și (2) din directivă prevede:

„1. În înțelesul următoarelor dispoziții, principiul egalității de tratament presupune inexistența oricărei discriminări pe criterii de sex care privește, direct sau indirect, în special starea civilă sau familială.

2. Prezenta directivă nu aduce atingere dreptului statelor membre de a exclude din domeniul său de aplicare acele activități profesionale și, după caz, formarea care conduce la acestea, pentru care, date fiind natura sau condițiile exercitării lor, sexul constituie o condiție determinantă.”

5 În temeiul articolului 9 alineatul (2) din directivă, „[s]tatele membre procedează periodic la o examinare a activităților profesionale menționate la articolul 2 alineatul (2) pentru a decide, ținând seama de evoluțiile sociale, dacă există o justificare pentru menținerea exceptărilor respective. Statele membre comunică Comisiei rezultatele acestei evaluări”.

Acțiunea principală

6 În Regatul Unit, aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei este reglementată de dispozițiile Sex Discrimination Act 1975 (Legea privind discriminarea pe criterii de sex). Articolul 85 alineatul (4) din această lege prevede: „Nicio dispoziție din prezenta lege nu poate avea ca efect nelegalitatea unui act îndeplinit în sensul asigurării eficacității în luptă a forțelor navale, militare sau aeriene”.

7 Din decizia de trimitere reiese că autoritățile responsabile ale Royal Marines (pușcași marini) au o politică de excludere a femeilor din serviciu pentru motivul că prezența acestora este incompatibilă cu cerința de „interoperabilitate”, și anume necesitatea ca orice pușcaș marin, indiferent de specializarea sa, să fie capabil să lupte într-o unitate comando. Această politică a fost expusă într-un raport din data de 10 iunie 1994 și intitulat „Noua politică de angajare a femeilor în armată – Efectul asupra Royal Marines”. Punctul 2 litera (b) din acest raport, citat la punctul 42 din decizia de trimitere, precizează în special: „Constituiți într-un corp de armată cu efectiv redus, toți pușcașii marini trebuie să fie capabili, în timp de criză și lipsă de efective, să acționeze în orice moment potrivit gradului și nivelului de competență dintr-o unitate comando. [...] Angajarea femeilor în cadrul Royal Marines nu va permite să se asigure această interoperabilitate”.

8 Doamna Sirdar făcea parte din 1983 din armata britanică și era angajată din 1990 în calitate de bucătar într-un regiment de comando al artileriei regale atunci când a fost informată, în februarie 1994, că era concediată din motive economice începând cu februarie 1995. Această concediere, hotărâtă în urma unui studiu privind costurile apărării, a afectat în total peste 500 de bucătari.

9 În iulie 1994, doamna Sirdar a primit printr-o scrisoare o ofertă de transfer în structura Royal Marines, în cadrul căruia exista un deficit de bucătari, scrisoare în care se preciza că, pentru a obține transferul, trebuia să se prezinte în fața unei comisii pentru prima selecție, iar apoi să urmeze un curs de antrenament comando. Cu toate acestea, atunci când autoritățile responsabile din Royal Marines au aflat că era vorba de o femeie și au realizat că oferta îi fusese trimisă dintr-o eroare, au informat-o că nu era eligibilă în temeiul politicii de excludere a femeilor din acest corp de armată.

10 După respingerea sa, doamna Sirdar a sesizat Industrial Tribunal, Bury St Edmunds, argumentând că a fost victima unei discriminări pe criterii de sex. Considerând că soluționarea litigiului necesită interpretarea dispozițiilor din tratat și din directivă, această instanță a hotărât să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Deciziile politice adoptate de un stat membru, în timp de pace și/sau în cadrul pregătirii pentru război, în legătură cu accesul la încadrarea în muncă, formarea profesională, condițiile de muncă sau desfășurarea în cadrul forțelor sale armate, decizii care sunt luate în scopul asigurării eficacității în luptă, sunt în afara domeniului de aplicare a Tratatului CE și/sau a legislației secundare, în special a Directivei 76/207/CEE a Consiliului?

2) Deciziile luate de un stat membru, în cadrul pregătirii pentru război, precum și în timp de pace, în ceea ce privește recrutarea, antrenamentul și desfășurarea soldaților în cadrul unităților comando din marină ale forțelor sale armate, unități destinate luptei imediate cu forțele inamice în caz de război, sunt în afara domeniului de aplicare a Tratatului CE sau a legislației secundare, atunci când asemenea decizii sunt luate în scopul asigurării eficacității în luptă a acestor unități?

3) Articolul 224 din Tratatul CE, corect interpretat, autorizează statele membre să excludă din domeniul de aplicare a Directivei 76/207/CEE a Consiliului discriminarea pe criterii de sex în legătură cu accesul la încadrarea în muncă, formarea profesională și condițiile de muncă, inclusiv condițiile aplicabile concedierii în cadrul forțelor armate pe timp de pace și/sau în cadrul pregătirii pentru război în scopul asigurării eficacității în luptă?

4) Politica adoptată de un stat membru constând în excluderea tuturor femeilor, pe timp de pace și/sau în cadrul pregătirii pentru război, din serviciul de pușcași marini supuși normei de «interoperabilitate» poate fi exclusă din domeniul de aplicare a Directivei 76/207/CEE în temeiul articolului 224? În cazul unui răspuns afirmativ, care sunt orientările sau criteriile care ar trebui aplicate pentru a determina dacă politica respectivă poate să fie exclusă în mod valabil din domeniul de aplicare al Directivei 76/207/CEE în temeiul articolului 224?

5) Politica adoptată de un stat membru constând în excluderea tuturor femeilor, pe timp de pace și/sau în cadrul pregătirii pentru război, din serviciul de pușcași marini supuși normei de «interoperabilitate» poate fi justificată în temeiul articolului 2 alineatul (2) din Directiva 76/207/CEE a Consiliului?

6) În cazul unui răspuns afirmativ, care este criteriul pe care o instanță națională trebuie să îl aplice atunci când examinează dacă aplicarea unei astfel de politici este sau nu este justificată?”

Cu privire la prima și a doua întrebare preliminară

11 Prin intermediul primelor două întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă deciziile luate de statele membre în legătură cu accesul la încadrarea în muncă, formarea profesională și condițiile de muncă în cadrul forțelor armate în scopul asigurării eficacității în luptă, în special în ceea ce privește unitățile de comando din marină, nu intră în domeniul de aplicare a dreptului comunitar.

12 Doamna Sirdar opinează că răspunsul Curții trebuie să fie negativ. Potrivit acesteia, nicio dispoziție nu exclude în mod explicit forțele armate din domeniul de aplicare a tratatului și nu se poate deduce o asemenea excludere generală din derogările specifice prevăzute, din diferite motive, de tratat sau de directivă.

13 În schimb, guvernul francez, guvernul portughez și Guvernul Regatului Unit susțin că deciziile privind organizarea și gestionarea forțelor armate, în special cele care sunt luate pentru a asigura eficacitatea în luptă în cadrul pregătirii pentru război, nu intră în domeniul de aplicare a tratatului. Aceste guverne se bazează în special pe considerații generale derivate din obiectivele tratatului sau pe anumite dispoziții specifice ale tratatului, precum articolul 48 alineatul (4) [devenit, după modificare, articolul 39 alineatul (4) CE] și articolul 224.

14 Comisia consideră că deciziile privind organizarea și gestionarea forțelor armate nu sunt excluse din domeniul de aplicare a tratatului, dar pot intra sub incidența derogării prevăzute la articolul 224 din acesta.

15 Este necesar să se constate că le revine statelor membre, care trebuie să adopte măsurile necesare în scopul asigurării securității interne și externe, competența de a lua deciziile privind organizarea forțelor lor armate. Cu toate acestea, nu rezultă că asemenea decizii trebuie să se regăsească în afara domeniului de aplicare a dreptului comunitar.

16 Astfel cum a reținut deja Curtea, singurele articole prin care tratatul prevede derogări aplicabile în situații care pot afecta siguranța publică sunt articolele 36, 48, 56, 223 (devenite, după modificare, articolele 30 CE, 39 CE, 46 CE și 296 CE) și articolul 224 care se referă la cazuri excepționale bine delimitate. Din acestea, nu se poate deduce că există o excepție generală, inerentă tratatului, care exclude din domeniul de aplicare a dreptului comunitar orice măsură adoptată din motive de siguranță publică. A recunoaște existența unei asemenea excepții, fără a lua în considerare condițiile specifice prevăzute de dispozițiile tratatului, ar risca să aducă atingere caracterului obligatoriu al dreptului comunitar și aplicării sale uniforme (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 15 mai 1986, Johnston, 222/84, Rec., p. 1651, punctul 26).

17 Noțiunea de siguranță publică, în sensul articolelor din tratat menționate la punctul precedent, se referă în același timp la siguranța internă a unui stat membru, precum în acțiunea principală din cauza Johnston, citată anterior, și la siguranța externă a acestuia (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 4 octombrie 1991, Richardt și „Les Accessoires Scientifiques”, C-367/89, Rec., p. I-4621, punctul 22, și Hotărârea din 17 octombrie 1995, Leifer și alții, C-83/94, Rec., p. I-3231, punctul 26).

18 În plus, anumite derogări prevăzute de tratat se referă numai la normele privind libera circulație a mărfurilor, a persoanelor și a serviciilor, iar nu la dispozițiile sociale din tratat, din care face parte principiul egalității de tratament între bărbați și femei invocat de doamna Sirdar. Potrivit unei jurisprudențe constante, acest principiu are un domeniu de aplicare general, iar directiva se aplică raporturilor de muncă din sectorul public (a se vedea Hotărârea

din 21 mai 1985, Comisia/Germania, 248/83, Rec., p. 1459, punctul 16, și Hotărârea din 2 octombrie 1997, Gerster, C-1/95, Rec., p. I-5253, punctul 18).

19 Rezultă că aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei nu este supusă niciunei excepții generale în ceea ce privește măsurile de organizare a forțelor armate motivate de protejarea siguranței publice, făcând abstracție de eventuala aplicare a articolului 224 din tratat, care se referă la o situație absolut excepțională și face obiectul celei de a treia și a patra întrebări (a se vedea Hotărârea Johnston, punctul 27).

20 Prin urmare, este necesar să se răspundă la prima și la a doua întrebare că deciziile luate de statele membre în legătură cu accesul la încadrarea în muncă, formarea profesională și condițiile de muncă în cadrul forțelor armate în scopul asigurării eficacității în luptă nu se regăsesc în afara domeniului de aplicare a dreptului comunitar.

Cu privire la a cincea și a șasea întrebare preliminară

21 Prin aceste întrebări, care ar trebui examinate înainte de întrebările a treia și a patra, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă și, după caz, în ce condiții excluderea femeilor din serviciul în cadrul unităților combatante, precum Royal Marines, poate fi justificată în temeiul articolului 2 alineatul (2) din directivă.

22 Doamna Sirdar și Comisia, precum și, în subsidiar, guvernele care au prezentat observații, consideră că este necesar să se evalueze justificările furnizate pentru o asemenea excludere, luând drept referință criteriile evidențiate de Curte în Hotărârea Johnston, citată anterior, și asigurând, în special, respectarea principiului proporționalității. Cu toate acestea, Guvernul Regatului Unit consideră că în acest domeniu controlul jurisdicțional este în mod obligatoriu restrâns și trebuie să se limiteze la întrebarea dacă autoritățile naționale au putut, în mod rezonabil, să își formeze punctul de vedere că politica în cauză este necesară și adecvată.

23 În temeiul articolului 2 alineatul (2) din directivă, statele membre au posibilitatea de a exclude din domeniul de aplicare a directivei respective activitățile profesionale pentru care, prin prisma naturii lor sau a condițiilor de exercitare a acestora, sexul constituie un criteriu determinant, reamintindu-se, cu toate acestea, că dispoziția în cauză, ca derogare de la un drept individual consacrat prin directivă, trebuie interpretată în mod strict (a se vedea Hotărârea Johnston, citată anterior, punctul 36).

24 Curtea a recunoscut, astfel, de exemplu, că sexul poate constitui o condiție determinantă pentru anumite locuri de muncă, precum cele de supraveghetor și supraveghetor șef din închisori (Hotărârea din 30 iunie 1988, Comisia/Franța, 318/86, Rec., p. 3559, punctele 11-18) sau pentru anumite activități, precum activități de poliție exercitate într-o situație de tulburări interne grave (Hotărârea Johnston, citată anterior, punctul 37).

25 Un stat membru poate să rezerve bărbaților sau femeilor, după caz, asemenea activități, precum și formarea profesională necesară pentru acestea. Într-un asemenea caz, statele membre sunt obligate, astfel cum rezultă din articolul 9 alineatul (2) din directivă, să examineze periodic activitățile respective pentru a aprecia dacă, având în vedere evoluția socială, mai poate fi menținută derogarea de la regimul general al directivei (Hotărârea Johnston, citată anterior, punctul 37).

26 În plus, în stabilirea domeniului de aplicare a oricărei derogări de la un drept individual, precum egalitatea de tratament între bărbați și femei, trebuie, astfel cum a amintit Curtea la punctul 38 din Hotărârea Johnston, citată anterior, să se respecte principiul proporționalității,

care este unul dintre principiile generale ale dreptului comunitar. Acest principiu impune ca derogările să nu depășească limitele a ceea ce este corespunzător și necesar pentru îndeplinirea scopului urmărit și impune concilierea, în măsura posibilului, a principiului egalității de tratament cu cerințele siguranței publice care sunt determinante pentru condițiile de exercitare a activităților respective.

27 Cu toate acestea, în funcție de împrejurări, autoritățile naționale dispun de o anumită marjă de apreciere atunci când adoptă măsuri pe care le consideră necesare pentru garantarea siguranței publice a unui stat membru (a se vedea Hotărârea Leifer și alții, citată anterior, punctul 35).

28 Prin urmare, este necesar să se verifice dacă, în împrejurările cauzei, măsurile luate de autoritățile naționale, în exercitarea marjei de apreciere care le este recunoscută, urmăresc, în realitate, scopul garantării siguranței publice și dacă acestea sunt adecvate și necesare pentru îndeplinirea acestui obiectiv.

29 Astfel cum s-a subliniat la punctul 7 din prezenta hotărâre, refuzul de a angaja reclamanta în acțiunea principală ca bucatar în cadrul Royal Marines este motivat prin excluderea totală a femeilor din acest corp de armată, din cauza normei de „interoperabilitate” instituite în scopul asigurării eficacității în luptă.

30 În această privință, din dosarul cauzei reiese că, potrivit constatărilor deja făcute de instanța de trimitere, organizarea Royal Marines diferă în mod fundamental de cea a celorlalte unități ale forțelor armate britanice, pentru care aceasta reprezintă „vârful săgeții”. Este vorba de o forță al cărei efectiv este redus și al cărei personal are vocația de a interveni în prima linie. S-a stabilit că, în cadrul acestui corp, bucatarilor li se solicită efectiv să fie ei înșiși militari în trupele de comando din prima linie, că toți membrii corpului sunt angajați și antrenați în acest scop și că nu există nicio excepție de la această regulă la momentul recrutării.

31 În astfel de circumstanțe, autoritățile competente au avut dreptul, în exercitarea marjei lor de apreciere în privința posibilității de a menține excluderea respectivă având în vedere evoluția socială, și fără să încalce principiul proporționalității, să considere că, prin condițiile specifice de intervenție a unităților de asalt din care se compune Royal Marines, în special prin norma „interoperabilității” la care sunt supuse, alcătuirea exclusiv masculină a acestora era justificată.

32 Prin urmare, este necesar să se răspundă la întrebările a cincea și a șasea că excluderea femeilor din serviciul în cadrul unor unități combatante speciale precum Royal Marines poate fi justificată, în temeiul articolului 2 alineatul (2) din directivă, prin prisma naturii și a condițiilor de exercitare a activităților respective.

Cu privire la a treia și a patra întrebare preliminară

33 Ținând seama de răspunsul oferit la cea de a cincea și a șasea întrebare, nu este necesar să se răspundă la cea de a treia și a patra întrebare.

Cu privire la cheltuielile de judecată

34 Cheltuielile efectuate de Guvernul Regatului Unit, de guvernele francez și portughez, precum și de Comisie, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile în acțiunea principală, un caracter

incidental față de procedura pendinte din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebările care i-au fost adresate de Industrial Tribunal, Bury St Edmunds, prin Hotărârea din 28 aprilie 1997, declară:

1) Deciziile luate de statele membre în legătură cu accesul la încadrarea în muncă, formarea profesională și condițiile de muncă în cadrul forțelor armate în scopul asigurării eficacității în luptă nu se regăsesc în afara domeniului de aplicare a dreptului comunitar.

2) Excluderea femeilor din serviciul în cadrul unor unități combatante speciale precum Royal Marines poate fi justificată, în temeiul articolului 2 alineatul (2) din Directiva 76/207/CEE a Consiliului din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare al principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă, prin prisma naturii și a condițiilor de exercitare a activităților respective.

Rodriguez Iglesias Moitinho de Almeida

Edward Schintgen Kapteyn Puissochet

Hirsch Jann Ragnemalm

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, 26 octombrie 1999.

Grefier
R. Grass

Președinte
G. C Rodriguez Iglesias